ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΠΑΥΛΑΤΟΥ

Η ΑΛΗΘΗΣ ΙΘΑΚΗ

ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ
Τύποις Ἡρακλέους Π. Εὐμορφοπούλου
1901

Η ΑΛΗΘΗΣ ΙΘΑΚΗ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκπνέοντος ἐπέπρωτο νὰ τεθῇ πάλιν ἐπὶ τοῦ τάπητος ζήτημα ἀρχαιολογικὸν ἐκκρεμὲς ἀπ' αἰώνων, ζήτημα, ἐφ' οὗ μεγάλη φιλολογία κατελείφθη ἡμῖν ἀπὸ τῶν παρελθόντων αἰώνων, νὰ συζητηθῇ πάλιν καὶ ν' ἀπασχολήσῃ τοὺς ἀρχαιολόγους τὸ ζήτημα τῆς Ὁμηρικῆς Ἰθάκης, τῆς μικρᾶς ἐκείνης Ἰονίου νήσου, ἣν ἡ ὑψιπετὴς Μοῦσα τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν ἀπηθανάτισεν ἐν τῷ ἀθανάτῳ αὐτῆς ἀριστουργήματι, ἐναποθέσασα ἐπ' αὐτῆς τὴν πολύτιμον τῆς δόξης σφραγῖδα, τῆς νήσου, ἣν τοσοῦτοι αἰῶνες ἐσεβάσθησαν ὡς γενέτειραν καὶ τροφὸν τοῦ πολυμηχάνου τῆς Ὀδυσσειας ἥρωος, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς βωμὸς λατρείας εἰς τοὺς λάτρας τῶν προϊστορικῶν ἀναμνήσεων, οἱ ὁποῖοι μετὰ σεβασμοῦ καὶ συγκινήσεως κατὰ λεγεῶνας ἐκ πάσης γῆς συνέρρεον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ θείου αὐτῆς ἐδάφους.

Ἐπέπρωτο ν' ἀμφισβητηθῇ ἡ ταυτότης τῆς νῦν Ἰθάκης πρὸς τὴν Ὁμηρικήν. Θεωρίαι δὲ ζητοῦσαι ν' ἀνατρέψωσι τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς παραδόσεις τοσούτων αἰώνων νὰ ἔλθωσιν εἰς φῶς, ἐπέπρωτο ν' ἀκούσωμεν ἀπὸ τοῦ στόματος Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου ὅτι ἡ μικρὰ Ἰθάκη νοσφισθεῖσα ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ ὄνομα τῆς Ἰθάκης τοῦ Ὁμήρου διέλαθε διατηρήσασα τοῦτο καὶ καρπωθεῖσα τὴν δοξαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων!

Συνεπληρώθη ἤδη ἔτος, ἀφ' ὅτου, ἔνθους τοῦ τυφλοῦ ἀοιδοῦ λάτρης ὁ Ὀλλανδὸς κ. Γκαίκωπ ἀπεφάσιζε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν νῆσον, τὴν πλήρη τῶν προκλασικῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν συγκινητικῶν σκηνῶν, τὰς ὁποίας ἡ θεία Μοῦσα τοῦ μεγάλου τυφλοῦ ἔψαλλεν ἐν ἀπαραμίλλοις στροφαῖς· ἔτος δ' ὡσαύτως συνεπληρώθη, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ σκαπάνη τοῦ Dörpfeld ἀνελάμβανε νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἀγωνιῶντος ἐν τῇ ἱερᾷ προσδοκίᾳ φίλου τοῦ Ὁμήρου Ὀλλανδοῦ τὸ ἀνάκτορον τοῦ πολυμήτιος Ὀδυσσέως.

* * *

Πλὴν τοῦ φιλέλληνος καὶ φιλαρχαίου Schliemann ὅστις ὑπὸ θείου ἐμφορούμενος ζήλου, ὅπως ἀνακαλύψῃ τι διαφωτίζον τὰ τῆς Ὁμηρικῆς γεωγραφίας, ἦλθεν εἰς Ἰθάκην καὶ ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς ἐπὶ τοῦ νοτίου μέρους τῆς νήσου, ὅπου ἡ παράδοσις τοποθετεῖ τὸ Ὁμηρικὸν ἄστυ, αἵτινες ὅμως ἀνασκαφαὶ μὴ συνεχισθεῖσαι καὶ μὴ γενόμεναι συστηματικῶς δὲν ἔφερον τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, πλὴν δὲ καὶ τοῦ Ἄγγλου Guitera, τοῦ ἀνασκάψαντος ἐν ἔτεσι **1811—14** τὸ πολυάνδριον τῆς ἀρχαίας Ἰθάκης καὶ ἀνακαλύψαντος πλεῖσθ' ὅσα πλούσια εὑρήματα, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀρχαιοκαπηλικῶς (ὡς ὁ ἴδιος Γουϊτέρας ἀφελέστατα ὁμολογεῖ) (ὅρα: Guitera, Notice sur les fouilles faites dans l' ile d' Ithaque ἐν τόμῳ Ζ'. τοῦ: Bulletin des sciences historiques· Paris) ἠφανίσθησαν καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην ἀπώλοντο—πλὴν, λέγω, τῶν

δύο τούτων, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐνεπνέετο ὑπὸ ἀκράτου καὶ ἁγνοῦ πρὸς τὴν ἀρχαιολογίαν ἐνθουσιασμοῦ, ὁ δὲ δεύτερος χάριν συμφέροντος ὑλικοῦ διέπραξε τὴν ἱεροσυλίαν ταύτην, οὐδεὶς ἄλλος ἐνηργησέ ποτε ἐπὶ τῆς Ἰθάκης ἀνασκαφάς, ἵνα πιστοποιηθῇ καὶ διὰ τούτων ἡ ταὐτότης τῆς νῦν Ἰθάκης πρὸς τὴν Ὁμηρικὴν καὶ λυθῇ ὁριστικῶς τὸ ζήτημα τοῦτο Διὰ τοῦτο λίαν εὐχαρίστως ἠκούσθη παρά τε τῶν Ἰθακησίων καὶ παρὰ παντὸς ἐνδιαφερομένου διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν ἡ εἰς Ἰθάκην μετάβασις τοῦ κ. Δαΐρπφελδ, διότι πάντες ἐπίστευον ὅτι ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, ὁ συνδέσας τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς τόσας ἄλλας ἀξιολόγους ἐρεύνας, καὶ ἀνακαλύψεις ἀρχαιολογικάς, θὰ ἔλυεν ἐπὶ τέλους καὶ τὸ ἄλυτον τῆς Ὁμηρικῆς Γεωγραφίας ζήτημα.

Δυστυχῶς ἡ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ὀδυσσείας σχηματισθεῖσα ἐκ των προτέρων πεποίθησις εἰς τὸν κ. Dörpfeld ὅτι ἡ νῦν Ἰθάκη πόρρω ἀπέχει τῆς πραγματικῆς, ἡ Λευκὰς δὲ τοὐναντίον φαίνεται ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν Ὁμηρικὴν περιγραφήν, ἐγένετο αἰτία ὥστε ὁ κ. Δαΐρπφελδ μετὰ ὀλιγοήμερον ἐν τῇ Ἰθάκῃ διαμονὴν καὶ ἀναξίας λόγου ἀνασκαφὰς νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Ἀθήνας, θεωρῶν ἄσκοπον τὴν περαιτέρω ἐξακολούθησιν ἀνασκαφῶν ἐν Ἰθάκῃ, ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸ ἀρχαιολογικὸν Γερμανικὸν Ἰνςιτοῦτον ἀνακοινώσει αὐτοῦ νὰ ὑποβάλῃ ὡς συμπέρασμα τῶν ἐρευνῶν του πράγματος μεγίςην εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν κόσμον ἐμποιήσαντα κατάπληξιν.

Οὕτω κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ κ. Dörpfeld **Ἰθάκη** τοῦ Ὁμήρου εἶνε ἡ νῦν καλουμένη **Λευκάς**, ἡ σημερινὴ Ἰθάκη εἶνε ἡ τῆς Ὀδυσσείας **Σάμη**, ἡ δὲ Κεφαλληνία τὸ Ὁμηρικὸν **Δουλίχιον**.

Τὰς ἰδέας του ταύτας ἀνέπτυξεν ὁ κ. Δαΐρπφελδ καὶ ἐν διαλέξει, ἣν κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον ἐποιήσατο ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ».

Ἄς ἴδωμεν κατὰ πόσον τὰ ἐπιχειρήματα, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ θεωρία αὕτη, ἔχουσιν ὡς βάσιν τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ κατὰ πόσον συμφωνοῦσι πρὸς τὸν Ὅμηρον καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων μαρτυρίας.

* *
*

Τὸ πρώτιστον τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. Δαΐρπφελδ εἶνε φυσικώτατα τὸ πασίγνωστον πλέον ἐκεῖνο χωρίον τῆς Ὀδυσσείας, ἡ πέτρα ἐκείνη τοῦ σκανδάλου, ἡ χρησιμεύσασα ὡς τὸ σπουδαιότερον ἐπιχείρημα εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους πάσης ἐποχῆς τοὺς ἀρνουμένους τὴν ταὐτότητα τῆς νῦν καὶ τῆς Ὁμηρικῆς Ἰθάκης, τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ περιγράφεται ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἰθάκης.

Ὁ Ὀδυσσεὺς γνωρίζων ἑαυτὸν τῷ Ἀλκινόῳ βασιλεῖ τῶν Φαιάκων, λέγει πόθεν κατάγεται καὶ περιγράφει ὡς ἑξῆς τὴν πατρίδα αὐτοῦ:

«Ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον· ἐν δ' ὄρος αὐτῇ
Νήριτον εἰνοσίφυλλον ἀριπρεπές· ἀμφὶ δὲ νῆσοι
πολλαὶ ναιετάουσι μάλα σχεδὸν ἀλλήλῃσιν,
Δουλίχιόν τε Σάμη τε καὶ ὑλήεσσα Ζάκυνθος·

αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται
πρὸς ζόφον, αἱ δὲ τ' ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε.» (1)

Ὡς ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται, ὁ ποιητὴς ποιεῖται μνείαν τριῶν νήσων, τοῦ Δουλιχίου, τῆς Σάμης καὶ τῆς Ζακύνθου κειμένων **πέριξ** τῆς Ἰθάκης· ἐκ τούτου καὶ μόνον δύναταί τις ἀσφαλῶς ν' ἀποφανθῇ, ὅτι εἶνε παντάπασιν ἀδύνατον νὰ λέγωνται ταῦτα περὶ τῆς νῦν Λευκάδος, **πέριξ τῆς ὁποίας** οὐδεμία ὑπάρχει νῆσος. Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς θεωρίας τοῦ κ. Δαῖρπφελδ κατανοοῦντες ὁπόσον σπουδαία εἶνε ἡ τοποθέτησις τῶν λέξεων ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ ἰδίᾳ δὲ τῆς **ἀμφί,** προσπαθοῦσιν ἐν τῇ βεβιασμένῃ, ἣν εἰς τὸ χωρίον δίδουσιν ἑρμηνείᾳ (ἴδε περιοδικὸν **Ἁρμονίαν,** 7ον τεῦχος Ἰουλίου 1900) ν' ἀποδώσωσιν εἰς τό, **ἀμφί,** τὴν σημασίαν τοῦ, **πλησίον,** τὸ ὁποῖον ὅμως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται, διότι ὁ ἑπόμενος στίχος, **αἱ δὲ τ' ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε** εἰς ὅλως ἐναντίον ἄγει συμπέρασμα.

Πῶς εἶνε δυνατόν, ἀφ' οὗ αἱ νῆσοι κεῖνται **πλησίον** τῆς Ἰθάκης, μετὰ ταῦτα νὰ προστίθηται ὅτι κεῖνται **μακρὰν (ἄνευθε);**

Πῶς συμβιβάζονται τὸ πλησίον καὶ τὸ μακράν; Ἀλλὰ καὶ τὸ ἑξῆς χωρίον ἠδύνατό τις νὰ ἐπικαλεσθῇ, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι διὰ τοῦ **ἀμφὶ** δηλοῦται τὸ **πέριξ** καὶ ὅτι ὁ Ὅμηρος εἶχε πάντοτε ὑπ' ὄψει του νῆσον περιστοιχιζομένην ὑφ' ἑτέρων. Ἐν τῷ Β'. τῆς Ὀδυσσ. στίχ. 65 ὁμιλῶν ὁ Τηλέμαχος περὶ τῶν ἀτασθαλιῶν τῶν μνηστήρων καὶ ἐν τῇ δικαίᾳ αὐτοῦ κατ' αὐτῶν ἀγανακτήσει ἐκφράζων παράπονα καὶ ἐκτοξεύων ὕβρεις λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις..

«ἄλλους τ' αἰδέσθητε περικτίονας ἀνθρώπους,
οἳ περιναιετάουσι. . . . .

Ἡ πασίδηλος σημασία τῆς **περὶ** ἐν ἀμφοτέραις ταῖς λέξεσι **περικτίονες** καὶ **περιναιετάουσιν** οὐδὲν ἄλλο ἐπιτρέπει νὰ νοήσωμεν ἢ τὸ **πέριξ**· ἄρα πέριξ τῆς Ἰθάκης ἦσαν ἄνθρωποι, περίοικοι· καὶ τὸ τοιοῦτον ἄριστα συμφωνεῖ πρὸς τὴν σημερινὴν Ἰθάκην, οὐδαμῶς δὲ πρὸς τὴν Λευκάδα.

Δὲν εἶνε ὅμως τοῦτο μόνον ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος πολυθρυλήτῳ χωρίῳ, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ἀβάσιμον τὴν θεωρίαν ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν δύο νήσων, τοῦ **Δουλιχίου** καὶ τῆς **Σάμης** ἐσφαλμένη ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld τοποθέτησις.

Ἡ καθ' Ὅμηρον **παιπαλόεσσα Σάμος** οὐδεμία ἄλλη ἐκ τῶν νήσων δύναται νὰ εἶνε ἐκτὸς τῆς Κεφαλληνίας, ἰδίᾳ δὲ πρέπει ν' ἀποδοθῇ τὸ ὄνομα εἰς τὸν ὀρεινὸν τῆς νήσου κορμόν, τὸ ἀνατολικὸν τουτέστι μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον διετηρήθη καὶ ἡ ὁμώνυμος πόλις, ἀλλὰ τὸ Ὁμηρικὸν Δουλίχιον;

Οἱ ἀρχαιότεροι τῶν γνωστῶν ἡμῖν ἑρμηνευτῶν, ὁ Ἑλλάνικος, Ἄνδρων, Φερεκύδης, θεωροῦσι τὴν Παλικὴν χερσόνησον ὡς τὸ Δουλίχιον τοῦ Ὁμήρου, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐθυπαρξίας τῆς χερσονήσου ταύτης. Ὁ Στράβων λέγει:

(1) Ὀδυσ. Ι 21 κ. ἑ.

«Παλεῖς Δουλίχιον ὑφ' Ὁμήρου λέγονται, ὡς γράφει Φερεκύδης». (1)

Ὁ Ἡσύχιος ἀναφέρει Δουλίχιον, πόλιν Κεφαλληνίας.

Ὁ δὲ Παυσανίας ἐν τῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα περιηγήσει αὐτοῦ, ἀναφέρει ὅτι εἶδεν ἐν Ἄλτοις τῆς Ὀλυμπίας ἀνδριάντα τοῦ Τιμοπτόλεως Ἠλείου, ὃν ἀνήγειρον πρὸς τιμὴν αὐτοῦ οἱ Παλεῖς, **ποτὲ Δουλίχιοι.** (2)

Τὴν γνώμην ταύτην κρατύνει τὰ μέγιστα τὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι ἐθεώρουν τὸν ἰσθμὸν τὸν συνδέοντα τὴν Παλικὴν χερσόνησον πρὸς τὸ λοιπὸν μέρος τῆς Κεφαλληνίας στενώτερον ἢ ὅσον πράγματι εἶνε, ἐπίστευον δὲ ὅτι ἐνίοτε τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ὑπερέκλυζον ὅλως αὐτὸν καθιστῶντα τὴν Παλικὴν νῆσον, ὡς καὶ ὁ Στράβων ἀναφέρει:

«Καθ' ὃ δὲ στενωτάτη ἐστὶν ἡ νῆσος ταπεινὸν ἰσθμὸν ποιεῖ, ὥσθ' ὑπερκλύζεσθαι πολλάκις ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν». (3)

Ὁ Στράβων ὅμως ἀπορρίπτων τὰς ἰδέας τῶν γεωγράφων καὶ ἱστορικῶν, ὧν ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἐπιμένει ὅτι τὸ Δουλίχιον ἦτο μία τῶν Ἐχινάδων στηριζόμενος πρὸ πάντων εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς Ἰλιάδος, ἐν ᾧ συγκαταριθμεῖται τὸ Δουλίχιον μετὰ τῶν Ἐχινάδων ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν:

«Οἱ δ' ἐκ Δουλιχίοιο Ἐχινάων θ' ἱεράων
νήσων, αἳ ναίουσι πέρην ἁλὸς Ἤλιδος ἄντα». (4)

Ὁ κατάλογος ὅμως οὗτος τῶν νεῶν ἀποδεικνύεται σήμερον ὅτι εἶνε μεταγενεστέρα προσθήκη, ἡ δ' ἐπιμονὴ τοῦ Στράβωνος δὲν φαίνεται δικαία

Ἐκτὸς τούτου τὸ Δουλίχιον περιγράφεται ὡς **πολύπυρον** καὶ **ποιῆεν**· μνηστῆρες δὲ πεντήκοντα δύο ἦλθον ἐξ αὐτοῦ εἰς Ἰθάκην διὰ τὴν Πηνελόπην. Τῶν Ἐχινάδων οὐδεμία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀνωτέρω περιγραφήν. Ἴσως ὁ Στράβων ἠπατήθη καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ—ὡς γράφει— ἔφερεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του μία τῶν Ἐχινάδων, καλουμένη **Δολίχα**· τὸ τοιοῦτον ὅμως ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα· μήπως καὶ κατὰ τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἐρίσου ἐν Κεφαλληνίᾳ δὲν καλεῖται λιμήν τις ἔτι καὶ νῦν Δολίχα; Ἂν ἄλλως τε τὸ Δουλίχιον ἦτο μία τῶν Ἐχινάδων δὲν θ' ἀνέφερεν αὐτὴν ὁ Ὅμηρος περιγράφων τὸ δρομολόγιον, ὅπερ ἠκολούθησεν ὁ Τηλέμαχος ἐπιστρέφων ἐκ Πύλου καὶ κατευθυνόμενος εἰς Ἰθάκην, ἀφοῦ ῥητῶς λέγει ὅτι παρέπλευσε τὰς Ἐχινάδας; (5)

Πιθανὸν λοιπὸν φαίνεται ὅτι ἡ γνώμη τῶν ἀρχαίων γεωγράφων καὶ ἱστορικῶν ὅτι Δουλίχιον ἦτο ἡ Παλικὴ χερσόνησος, ἣν παρα-

---

(1) Στράβ. Χ 2, 14.
(2) Παυσαν. Ἦλις Β, κεφ. 15.
(3) Στράβ. Χ, 2, 14.
(4) Ἰλιάδ. Β, 625.
(5) Ὀδυσσ. υ 299.

δέχονται καὶ οἱ περισσότεροι τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων καὶ σχολιαστῶν τοῦ Ὁμήρου, εἶνε ἡ ὀρθοτέρα.

Ἐὰν ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος, ὅτι πολλάκις ὁ ἰσθμὸς ὑπερκλύζεται, εἶνε ἀληθής, τότε ἡ ἀνωτέρω ὑπόθεσις τὰ μέγιστα κρατύνεται. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν εἶνε ἀληθής, δυνάμεθα πάλιν κάλλιστα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Ὅμηρος τὴν Κεφαλληνίαν ἐφαντάσθη διῃρημένην εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ ἀνατολικώτερον καὶ πρὸς τὴν Ἰθάκην ἐστραμμένον ὠνόμασε **Σάμην**, τὸ δὲ δυτικώτερον **Δουλίχιον**.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Στράβωνος, ἣν παραδέχονται καὶ εὐάριθμοί τινες ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, δὲν εἶνε καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἀπορρίψιμος. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων καὶ ἱστορικῶν, Στράβων (1), Ἡρόδοτος (2), Θουκυδίδης (3), Παυσανίας (4), Πλίνιος (5), ἀναφέρουσιν ὅτι πολλαὶ νῆσοι κείμεναι περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῴου διὰ τῶν προσχώσεων αὐτοῦ ἐξηπειρώθησαν. Τίς οἶδε μήπως ἔκειτο ἐκεῖ μεγάλη τις νῆσος ὑποστᾶσα κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ὅμηρον χρόνους τὴν τύχην ταύτην;

Ὁπωσδήποτε εἴτε τὴν πρώτην ὑπόθεσιν παραδεχθῶμεν, ἥτις εἶνε κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν καὶ δι' οὓς λόγους ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ἡ πιθανωτέρα, εἴτε τὴν δευτέραν, τὴν τοῦ Στράβωνος, ἐξηγεῖται κάλλιστα ἡ ὕπαρξις τῶν τριῶν νήσων, Δουλιχίου, Σάμης καὶ Ζακύνθου πέριξ τῆς νῦν Ἰθάκης κειμένων.

Καὶ τὸ ἑπόμενον ὅμως, τὸ ὅτι μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Σάμης ἀναφέρεται πορθμός, ἐν ᾧ οἱ μνηστῆρες ἐνήδρευον τὸν ἐκ τῆς Πύλου ἐπανερχόμενον Τηλεμαχον, συνηγορεῖ τὰ μέγιστα ὑπὲρ τῆς ταὐτότητος τῆς νήσου καὶ παραδοχῆς ὡς Σάμης τῆς νῦν Κεφαλληνίας.

«Ἀλλ' ἄγε μοι δότε νῆα θοὴν καὶ εἴκοσ' ἑταίρους,
ὄφρα μιν αὐτὸν ἰόντα λοχήσομαι ἠδὲ φυλάξω
ἐν πορθμῷ Ἰθάκης τε Σαμοιό τε παιπαλοέσσης (6).

Καὶ ἐν Ο 29

«Μνηστήρων σ' ἐπιτηδὲς ἀριστῆες λοχόωσιν
ἐν πορθμῷ Ἰθάκης τε Σάμοιό τε παιπαλοέσσης.

Τῷ ὄντι ὁ τοιοῦτος πορθμὸς ὑπάρχει μεταξὺ τῶν σημερινῶν νήσων Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης, ἱκανῆς μάλιστα ἐκτάσεως, μεταξὺ ὅμως Λευκάδος καὶ Ἰθάκης, εἶνε δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς πορθμὸν τὸ μεσολαβοῦν ἐκεῖνο τῆς θαλάσσης διάστημα;

Ἀξία προσέτι μνείας καὶ ἡ ἐν τῇ Αἰνειάδι ὑπὸ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ Οὐϊργιλίου γραφικωτάτη περιγραφὴ τῶν τόπων. Ὁ Αἰνείας ἐν τῇ πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς Καρχηδόνος Διδὼ ἀφηγήσει τῶν περιπλανήσεών του ὡς ἑξῆς περιγράφει τὴν σειρὰν τῶν νήσων, καθ' ἣν αὗται ἐνεφανίσθησαν αὐτῷ ἐκ Στροφάδων πλέοντι:

---

(1) Στράβ. Ι σελ. 315.
(2) Ἡροδότ. Β' 10
(3) Θουκιδ. Β' 102
(4) Παυσαν. Ἀρκαδ. ΚΔ'
(5) Πλίν. Hist. Nat. Δ' 2. (6) Ὀδυσσ. Δ. 669 κ. ἑξ.

«Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthus,
Dulichiumque, Sameque et Neritos ardua saxis,
Effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna
Et terram altricem saevi execramur Ulyssis,
Mox et Leucatae nimbosa cacumina montis (1).

Οἱ δύο δ' ἑπόμενοι στίχοι τοῦ χωρίου:

«Αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται
πρὸς ζόφον, αἱ δὲ τ' ἄνευθε πρὸς ἠόα τ' ἠέλιόν τε.

πολλὰς παρέσχον δυσκολίας εἰς ὅλους τοὺς σχολιαστάς, ἀρχαίους τε καὶ νεωτέρους. Ὁ Στράβων (Ι, 2) συζητεῖ τὸ χωρίον, ἡ δὲ ἐξήγησίς του εἶνε ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἱκανοποιητική.

Καὶ διά μὲν τοῦ **χθαμαλή**, ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ οὐχὶ ὅτι εἶνε πλησίον τῆς ξηρᾶς, ἀλλὰ πόσον ἡ Ἰθάκη κεῖται **κάτωθεν**, ὡς εἶνε, τῶν γειτόνων ὀρέων τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ἀκαρνανίας, κρίνας αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἔσχε πόρρωθεν ἰδὼν ἐξ ὑψηλῆς τοποθεσίας, ὅπως καὶ ἐκ τοῦ ἑπομένου χωρίου δηλοῦται (2)

εἶδον γὰρ σκοπιὴν ἐς παιπαλόεσσαν ἀνελθὼν
νῆσον, τὴν πέρι πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται
αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ κεῖται. (3) . . . .

Διὰ δὲ τοῦ **πανυπερτάτη** δὲν θέλει νὰ δηλώσῃ ἁπλῶς, ὡς ὁ κ. Δαίρπφελδ παραδέχεται, ὅτι εἶνε **πανυστάτη**, πασῶν τελευταία δηλαδή, διότι τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὸ **ἀμφὶ δὲ νῆσοι πολλαὶ ναιετάουσι**, καθ' ὅσον δὲν εἶνε δυνατὸν νῆσος **ἐσχάτη** νὰ ἔχῃ **πέριξ** αὐτῆς ἄλλας, ἀλλ' ὅτι εἶνε **πανυπερτάτη πρὸς ζόφον**, ὑπὲρ πάσας δηλαδὴ πρὸς **ἄρκτον** ἐσχάτη (4)

Καὶ ἀληθῶς ἡ Ἰθάκη πρὸς τὰ **βορειοδυτικὰ** εὑρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον τοῦ συμπλέγματος, ὅπερ σχηματίζουσιν αἱ ἄλλαι νῆσοι, φαινομένη ὡς ἡ ἐσχάτη καὶ ἀπωτάτη πρὸς τὸ **βορειοδυτικόν**, ἐπειδὴ ἡ νοτιανατολικὴ τῆς Κεφαλληνίας ἄκρα κεῖται περίπου 30 χιλιόμετρα νοτιώτερον τῆς νοτίας ἄκρας τῆς Ἰθάκης.

Καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Δαίρπφελδ, ὅτι ἡ Λευκὰς ἐθεωρεῖτο **δυτικωτάτη**, δύναται μὲν νὰ ᾖ **ἀληθής**, **οὐδόλως ὅμως ὑπὲρ** τῆς γνώμης του συνηγορεῖ, καθ' ὅσον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ **Λευκὰς πέτρα**, ἣν ὁ ποιητὴς ἀναφέρει, προσδιορίζων αὐτὴν ὡς τὸ τελευταῖον σημεῖον τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου πρὸς τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου καὶ τὸν Ἅδην, ἀναγκαίως πρέπει νὰ εὑρίσκηται ἐπ' αὐτῆς, ἀλλὰ τότε δὲν συμβιβάζονται οὐδόλως τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεγόμενα, ὅτι δῆλα δὴ αἱ ψυχαὶ τῶν μνηστήρων, ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τῆς Ἰθάκης (Λευκάδος) διῆλθον διὰ τῆς **Λευκάδος πέτρας**. Κατ' ἀνάγκην ἡ **Λευκὰς πέτρα**, πρέπει νὰ κεῖται ἐπὶ χώρας **δυτικωτέρας** τῆς Ἰθάκης (ἐκτὸς αὐτῆς), ἐν ᾧ νῦν, ὅτε

---

(1) Βιργίλ. Αἰνειάδ. Γ, 270

(2) Ὁ κ. Δαίρπφελδ φρονεῖ, ὅτι διὰ τοῦ χθαμαλὴ σημαίνεται τὸ πλησίον τῆς ξηρᾶς, κακῶς συνδυάζων μετὰ τοῦ χθαμαλὴ τὸ εἰν ἁλί, ὅτι δηλαδὴ κεῖται χαμηλά, κάτου εἰς τὴν θάλασσαν, ἑπομένως πλησίον τῆς ξηρᾶς (3) Ὀδυσσ. Κ, 195. (4) Στράβ. Χ. Β'., 12

παραδεχόμεθα τὴν Λευκάδα ὡς Ἰθάκην, εὑρίσκεται ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἰθάκης. Ἄλλως τε, ἂν ἡ Λευκὰς πέτρα ἔκειτο ἐπὶ τῆς **Ἰθάκης**, ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ γίνηται μνεία αὐτῆς ἀλλαχοῦ τῆς Ὀδυσσείας, ἐν τῇ ὁποίᾳ πάντα τὰ ἀξιόλογα τῆς Ἰθάκης μέρη ἀναφέρονται; Ἀφοῦ γίγνεται λόγος περὶ τῆς **Κόρακος πέτρας** καὶ ἑτέρων ἥσσονος σπουδαιότητος τοποθεσιῶν, διατί ν' ἀποσιωπᾶται ἡ διασημοτάτη ἕνεκα τῶν ἐπικρατουσῶν κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἐκείνην ἀρχαιότητα θρησκευτικῶν προλήψεων, Λευκὰς πέτρα; Ὡρισμένως λοιπὸν ἡ Λευκὰς πέτρα ἔκειτο ἐκτὸς τῆς Ἰθάκης, ἐπὶ χώρας δυτικωτέρας αὐτῆς ἐπὶ τῆς σήμερον τουτέστι Λευκάδος.

Ἀλλὰ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης ὅτι ἡ Ἰθάκη δὲν ἐθεωρεῖτο ἡ **δυτικωτέρα** νῆσος καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ ἐξήγησις, ἣν ὁ Στράβων δίδει εἰς τὸ χωρίον εἶνε ἡ λογικωτέρα, ἰδίᾳ δ' εἰς τὰς λέξεις **πανυπερτάτη** πρὸς **ζόφον** ἀναφέρομεν καὶ τὸ ἑξῆς χωρίον τῆς Ὀδυσσείας, τὸ ὁποῖον καθ' ἡμᾶς ἐνέχει σπουδαιότητα οὐ μικράν. Ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπεβιβάσθη εἰς Ἰθάκην καὶ δὲν ἀνεγνώρισε τὴν πατρίδα του, ἠρώτησε τὴν ὑπὸ μορφὴν ποιμένος ἐμφανισθεῖσαν Ἀθηνᾶν ποῦ εὑρίσκεται, αὕτη δ' ἀπορεῖ πῶς ὁ ξένος ἀγνοεῖ τὴν περιώνυμον Ἰθάκην καὶ προσθέτει ὅτι γνωρίζουσιν αὐτήν:

«ἠμὲν ὅσοι ναίουσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε
ἠδ' ὅσσοι μετόπισθε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα» (1)

Παρὰ τοῖς Ἕλλησι τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς ἠπείρου Ἑλλάδος, ὡς ὀρθότατα λέγει ὁ κ. Partsch, ὑπῆρχεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Λευκὰς πέτρα, συνεπῶς δὲ καὶ αἱ παρ' αὐτὴν κείμεναι νῆσοι, ἀπετέλουν τὸ τελευταῖον ὅριον τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Λέγων λοιπὸν ὁ ποιητὴς ὅτι **ἀπ' ὀπίσω πρὸς τὴν ὀμιχλώδη δύσιν**, κατοικοῦσι καὶ ἄλλοι, εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν Κεφαλληνίαν κειμένην δυτικώτερον τῆς Ἰθάκης· δὲν ἐθεωρεῖτο λοιπὸν ἡ Ἰθάκη πασῶν τελευταία πρὸς δυσμάς.

Καὶ τὰ ἐν τοῖς χωρίοις ὅμως (Δ, 257) καὶ (Δ, 182) περὶ τῶν πόλεων Ἐφύρας καὶ Τεμέσης λεγόμενα, ἐν ᾧ συμφωνοῦσι κάλλιστα πρὸς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς νῦν Ἰθάκης, δὲν συμβιβάζονται οὐδόλως πρὸς τὴν Λευκάδα, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῶν προκύπτει ἡ μὲν Θεσπρωτία ὡς καὶ ἡ Τεμέση ἔκειντο πρὸς **βορρᾶν**, ἡ Τάφος **ἐν τῷ μέσῳ**, πρὸς **νότον** δ' ἡ Ἰθάκη.

* *
*

Ἐκ τοῦ χωρίου δ, 844, ἐν ᾧ ὁρίζεται ἡ θέσις τῆς Ἀστερίδος καὶ ἐκ τῶν χωρίων δ, 671 καὶ Ο, 30, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ νησὶς, ἐν ᾗ οἱ μνηστῆρες ἐνήδρευον τὸν ἐκ Πύλου παλινοστοῦντα Τηλέμαχον ἔκειτο ἐν τῷ μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Σάμης πορθμῷ. Τὴν νησῖδα ταύτην ὁ κ. Δαῖρπφελδ ἀνευρίσκει εἰς τὸ σημερινὸν μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Λευκάδος **Ἀρκουδονῆσι**.

Καὶ κατὰ πόσον μὲν ἡ νησὶς αὕτη κεῖται ἐν πορθμῷ δύναταί τις νὰ πληροφορηθῇ δι' ἑνὸς μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου βλέμματος, ἴδωμεν

---

(1) Ὀδυσσ. Ν. 240 κ. ἑξ.

ὅμως κατὰ πόσον καὶ ἡ τοπογραφικὴ αὐτῆς θέσις ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς λόγους τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἡ Ἀθηνᾶ συμβουλεύει τὸν Τηλέμαχον, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ἐνέδραν, νὰ πλέῃ **ἑκὰς νήσων**, εὐθὺς δ' ὡς φθάσῃ εἰς Ἰθάκην νὰ προσορμισθῇ εἰς τὴν πρώτην παρουσιαζομένην παραλίαν καὶ νὰ ἀναβῇ εἰς τοὺς σηκοὺς τοῦ Εὐμαίου:

«Ἀλλ' ἑκὰς νήσων ἀπέχειν εὐεργέα νῆα
νυκτὶ δ' ὁμῶς πλείειν . . . .
αὐτὰρ ἐπὴν πρώτην ἀκτὴν Ἰθάκης ἀφίκηαι,
νῆα μὲν ἐς πόλιν ὀτρῦναι καὶ πάντας ἑταίρους
αὐτὸς δὲ πρώτιστα συβώτην εἰσαφικέσθαι (1)

Ὁ Τηλέμαχος κατὰ τὸν πλοῦν ἀκολουθῶν τὴν συμβουλήν, ἀφοῦ προηγουμένως διῆλθε τὰς **Φεὰς** καὶ τὴν **Ἤλιδα** διηυθύνθη πρὸς τὰς **Ἐχινάδας**, διαλογιζόμενος ἐὰν θὰ διέφευγε τὸν θάνατον.

«Δύσετό τ' ἠέλιος, σκιόωντό τε πᾶσαι ἀγυιαί,
ἡ δὲ Φεὰς ἐπέβαλλεν, ἐπειγομένη Διὸς οὔρῳ,
ἠδὲ παρ' Ἤλιδα δῖαν, ὅθι κρατέουσιν Ἐπειοί,
ἔνθεν δ' αὖ νήσοισιν ἐπιπροέηκε θοῇσιν,
ὁρμαίνων ἤ κεν θάνατον φύγοι ἤ κεν ἁλώῃ (2)

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, καθ' ὅσον σαφέστατα ἐξ αὐτοῦ ἐξάγεται ὅτι ὁ Τηλέμαχος ἔπλεε τὴν **μεταξὺ** τῶν νήσων καὶ τῆς ἠπείρου Ἑλλάδος θάλασσαν καὶ οὐχὶ τὴν πρὸς **δυσμὰς** τῶν νήσων—ὡς λέγει ὁ κ. Δαϊρπφελδ—ἦτο δὲ λογικώτατον παρακάμπτων τὴν Ἤλιδα νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὰς Ἐχινάδας (Θοὰς), ἵνα γενόμενος ἀόρατος ἀπὸ τοῦ μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Σάμης πορθμοῦ, προσορμισθῇ εἶτα εἰς τὴν πρώτην τῆς Ἰθάκης ἀκτήν, εἰς τὸ νότιον τουτέστι μέρος αὐτῆς.

Ἡ πρὸς τὰς Ἐχινάδας λοξοδρόμησις αὕτη τοῦ Τηλεμάχου ἦτο ἀναγκαία, διότι οὕτω μόνον πράττων συνεμορφοῦτο πρὸς τὴν συμβουλὴν τῆς Ἀθηνᾶς.

Πόσον ὅμως μωρὰ καὶ ἐπιβλαβὴς θὰ ἦτο διὰ τὸν προστατευόμενόν της ἡ συμβουλὴ αὕτη, ἂν ὑποθέσωμεν τὴν Λευκάδα Ἰθάκην! Ἐκ τῆς μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Λευκάδος νησῖδος (Ἀρκοῦδι) ἐφαίνετο πᾶν πλοῖον ἐκ μεγίστης ἐρχόμενον ἀποστάσεως, ἀσφαλεστάτη δὲ ἦτο ἡ σύλληψις τοῦ Τηλεμάχου.

Φρονοῦμεν ἀδιστάκτως ὅτι διὰ τοῦ **Θοαὶ** ὁ Ὅμηρος ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ τὰς Ἐχινάδας· οἱ νεώτεροι Γερμανοὶ ἑρμηνευταὶ ἑρμηνεύουσι τὸ **Θοαὶ** διὰ τοῦ **ταχεῖαι**, ὁρμώμενοι ἐκ τοῦ φαινομένου ὅτι εἰς πάντα ναυτιλλόμενον αἱ νῆσοι, τὰς ὁποίας παραπλέει, φαίνονται ὡς παρερχόμεναι ταχέως. Τὴν ἀνεπιτυχῆ ταύτην ἑρμηνείαν φαίνεται παραδεχόμενος καὶ ὁ κ. Δαϊρπφελδ καὶ φρονεῖ ὅτι τὸ ταξείδιον τοῦ Τηλεμάχου ἐγένετο **ἔξωθεν** τῆς Κεφαλληνίας.

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω. Τὸ **Θοὸς** ἐκτὸς τῆς σημασίας τοῦ

(1) Ὀδυσσ. Ο, 33 κ. ἑπ.
(2) Ὀδυσσ. Ο, 296 κ. ἑπ.

ταχὺς, ἔχει καὶ τὴν τοῦ **ὀξύς**· μὲ τὴν σημασίαν ταύτην ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς Ὀδυσσείας. Ἐκλήθησαν δ' αἱ Ἐχινάδες Ὀξεῖαι ἕνεκα τῶν σκοπέλων αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἀχελῷος ἐκαλεῖτο ἄλλοτε **Θόας,** ὡς λέγει καὶ ὁ Στράβων: «Ἐκαλεῖτο δὲ Θόας ὁ Ἀχελῷος πρότερον» (1). Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἕτερος λόγος, δι' ὃν αἱ Ἐχινάδες ἐκλήθησαν **Θοαί,** ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ.

Καὶ τὸ βραχὺ ὅμως χρονικὸν διάστημα, ὅπερ τὸ πλοῖον ἐχρειάσθη ἵνα ἐκ τῶν Φεῶν φθάσῃ εἰς Ἰθάκην δύναταί τις κάλλιστα ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ κ. Δαῖρπφελδ, ὅτι τὸ ταξείδιον τοῦ Τηλεμάχου ἐγένετο ἔξωθεν τῆς Κεφαλληνίας.

Εἶχεν ἤδη δύσει ὁ ἥλιος, ὅτε τὸ πλοῖον τοῦ Τηλεμάχου εἶχε φθάσει εἰς Φεὰς καὶ παρέπλεε τὴν Ἤλιδα κατευθυνόμενον πρὸς τὰς Θοὰς νήσους, ἅμα δὲ τῇ ἠοῖ προσωρμίσθη εἰς Ἰθάκην. (2)

Ἀληθῶς κατάπληξιν ἐμποιεῖ καὶ ἀνεξήγητον παραμένει πῶς ἐντὸς τόσον μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος (ὀλιγώτερον τῶν 12 ὡρῶν) ὁ Τηλέμαχος πλεύσας **ἔξωθεν** τῆς Κεφαλληνίας ἔφθασεν εἰς Ἰθάκην (Λευκάδα) καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Βασιλικήν, ἥτις εἶνε ὁ πρῶτος πρὸς ἀποβίβασιν ἄξιος λόγου ὅρμος διὰ τὸν ἐκ δυσμῶν ἐπανακάμπτοντα Τηλέμαχον· ὁσονδήποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὁ ἄνεμος εὐνοϊκὸς δὲν δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ πῶς κατώρθωσε νὰ φθάσῃ, τῆς ἀποστάσεως οὔσης ἱκανῶς μεγάλης, ὡς πᾶς τις πείθεται δι' ἑνὸς βλέμματος ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Καὶ ὁ δαπανηθεὶς λοιπὸν διὰ τὸν πλοῦν χρόνος συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅτι ὁ Τηλέμαχος ἔπλευσε τὴν μεταξὺ τῶν νήσων καὶ τῆς ἠπείρου θάλασσαν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀκτοπλοήσας, εἶτα κατευθυνθεὶς εἰς Ἐχινάδας καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πρώτην τῆς Ἰθάκης ἀκτήν, ὅπου ἀπεβιβάσθη, εἰς τὸ νότιον αὐτῆς μέρος.(3)

Ἀλλὰ προβάλλεται τὸ ἐρώτημα ποῦ μεταξὺ Σάμης (Κεφαλληνίας) καὶ Ἰθάκης κεῖται νῆσος, ἣν νὰ δύναταί τις νὰ ταυτίσῃ πρὸς τὴν Ἀστερίδα.

Ἐν τῷ πορθμῷ τούτῳ οὐδεμία νῆσος κεῖται συμφωνοῦσα πρὸς τὴν Ὁμηρικὴν περιγραφήν, πλὴν μικρᾶς τινος νησῖδος, τῆς νῦν **Δασκαλειὸ** καλουμένης· τὴν ταὐτότητα αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀστερίδα πάντες σχεδὸν οἱ ἀσχοληθέντες εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ὁμηρικῆς Ἰθάκης ἠρνήθησαν, πρῶτον, διότι εἶνε λίαν μικρὰ καὶ οὐδαμῶς συμφωνεῖ πρὸς τὴν Ὁμηρικὴν περιγραφὴν καὶ δεύτερον, διότι ἡ γεωγραφικὴ

---

(1) Στραβ. Χ.

(2 Ὀδυσσ. Ο, 495 κ. ἑξ.

(3) Εἰς τὸ νότιον ἀκριβῶς ἄκρον τῆς Ἰθάκης, ἔνθα τοποθετοῦνται ὑπὸ τῆς παραδόσεως οἱ λειμῶνες τοῦ Εὐμαίου, οἱ τόσον θαυμασίως πρὸς τὴν Ὁμηρικὴν περιγραφὴν ἀνταποκρινόμενοι εὑρίσκεται ὁ κόλπος τοῦ Πέρα πηγαδίου, εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπεβιβάσθη ὁ Τηλέμαχος ἐπιστρέφων ἐκ Πύλου. Ἡ ἐλαχίστη ἀπόστασις τοῦ ὅρμου τούτου ἀπὸ τῶν λειμώνων τοῦ Εὐμαίου συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεγόμενα περὶ τοῦ Τηλεμάχου, ὅστις ἐκ τοῦ ἀποβιβασθέντος ὅρμου ὁδεύσας τάχιστα ἀφίκετο εἰς τὴν σκηνήν. Πρβ. Ὀδυσσ. Ο 493 κ. ἑ. καὶ Π. 1 κ. ἑ.

αὐτῆς θέσις δὲν εἶνε ἁρμόζουσα, ὅπως αὕτη χρησιμεύσῃ ὡς τόπος ἐνέδρας.

Τίς ὅμως δύναται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ νῆσος αὕτη δὲν ἦτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μεγαλειτέρα καὶ ὅτι διὰ μέσου τῶν αἰώ-ων ἕνεκα πολλῶν λόγων ἐσμικρύνθη; Ὁ Ἀπολλόδωρος ἀναφέρει ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἔκειτο καὶ πολίχνιον καλούμενον Ἀλαλκομεναί· καίτοι τὸ τοιοῦτον φαίνεται λᾶθος γεωγραφικὸν καὶ πρόκειται βεβαίως περὶ τῶν Ἀλαλκομενῶν τῆς Ἰθάκης, ἀποδεικνύει οὐχ' ἧττον ὅτι τότε ἡ νῆσος ἦτο μεγαλειτερα, ἀφοῦ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πόλιν.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ὁ Πλίνιος ἀναφέρει καὶ ἑτέραν ἐν τῷ πορθμῷ νησῖδα, τὴν **Πρώτην.** (1) Τὸ τοιοῦτον δὲν εἶνε ἄνευ σημασίας. Πιθανὸν ἡ νησὶς αὕτη, ἥτις σήμερον ἐξηφανίσθη, νὰ ἥρμοζε μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀστερίδα τοῦ Ὁμήρου

* *
*

Ἄλλοι λόγοι ἰσχυροὶ κατὰ τὸν κ. Δαϊρπφελδ, πείθοντες ὅτι ἡ Ἰθάκη δὲν εἶνε ἡ σήμερον οὕτω καλουμένη, εἶνε τὰ χωρία ἐκεῖνα τῆς Ὀδυσσείας, ἅτινα παριστῶσι τὴν νῆσον κειμένην πλησίον τῆς **ἠπείρου** καὶ ἅτινα μόνον διὰ τοιαύτης αὐτῆς θέσεως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι.

Τὸ ἓν τῶν χωρίων τούτων εἶνε ἐκεῖνο, ἐν ᾧ διηγεῖται ὁ Εὔμαιος εἰς τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις ἄγνωστος ἐμφανίζεται ἐνώπιον αὐτοῦ, τὰ περὶ τοῦ ἀσώτου καὶ τρυφηλοῦ βίου, ὃν οἱ μνηστῆρες διῆγον καταπαταλῶντες τοῦ Ὀδυσσέως τὴν περιουσίαν, λέγει δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι **ἐν ἠπείρῳ ὑπάρχουσι δώδεκα ἀγέλαι,** οἱ δὲ ποιμένες κομίζουσι **καθ' ἡμέραν** πρόβατα. (2)

Πῶς ἦτο δυνατόν, λέγει ὁ κ. Dörpfeld, νὰ κομίζωνται **καθ' ἑκάστην** ἐκ τῆς ἠπείρου, ἤτοι τῆς ἀπέναντι Στερεᾶς πρόβατα, ἐν ᾧ μεσολαβεῖ τόσον μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Στερεᾶς;

Ἰδοὺ διατὶ πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν Λευκάδα Ἰθάκην, ἥτις κεῖται πολὺ πλησίον τῆς Στερεᾶς, ὥστε ἠδύναντο οὐ μόνον ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ πᾶσαν ὥραν νὰ φέρωσι πρόβατα.

Ἐκ τοῦ χωρίου ὅμως φαίνεται ὅτι οὐχὶ οἱ βόσκοντες τὰ ἐν τῇ ἠπείρῳ ποίμνια, ἀλλ' οἱ ἐπὶ τῆς Ἰθάκης ποιμένες ἐκόμιζον καθ' ἑκάστην ἓν πρόβατον, διότι τοῦτο σημαίνει τὸ **ἔνθα δὲ τ' αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν ἕνδεκα πάντα ἐσχατιῇ βόσκονται,** διὰ τοῦ **ἔνθα** θέλει νὰ ἐκφράσῃ τό, **ἐνταῦθα, ἐν Ἰθάκῃ** δῆλα δή, ὅπου γίνεται ἡ ὁμιλία, δὲν ἐπιτρέπει δὲ τὸ χωρίον, ὡς ἔχει, ν' ἀποδώσωμεν καὶ εἰς τοὺς ἐν τῇ ἠπείρῳ ποιμένας τὴν πρᾶξιν ταύτην

Τὸ μὲν ἐπιχείρημα λοιπὸν τοῦτο καταπίπτει ἀμέσως, ὑπολείπεται δ' ἤδη ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ ἡ ἑτέρα τῶν ἀποριῶν τοῦ κ. Δαϊρπφελδ περὶ τῶν Ἰθακησίων, οἵτινες εἶχον ποίμνας ἐπὶ τῆς **ἀπέναντι** ἠπείρου.

Ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε καὶ τόσῳ παράδοξον διότι καὶ ἐπὶ τῆς Στερεᾶς ἔτι ἐξετείνετο τὸ κράτος τῶν Κεφαλλήνων, τίς θὰ πείσῃ ἡμᾶς ὅτι διὰ τοῦ **ἤπειρος** δὲν ἐνόει ὁ ποιητὴς καὶ τὴν Λευκά-

---

(1) Πλίν. Β. IV, 10 (2) Ὀδυσσ. Ξ. 100—106

δα, ὡς καὶ ὁ Στράβων παρατηρεῖ ἐν τῷ ἐν Ἰλιάδι καταλόγῳ τῶν πλοίων;

«Αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς ἦγε Κεφαλλῆνας μεγαθύμους,
οἵ τ' ἤπειρον ἔχον ἠδ' ἀντιπέραι ἐνέμοντο.» (1)

«Ἤπειρον μὲν οὖν τὰ ἀντίπερα τῶν νήσων βούλεται λέγειν, ἅμα τῇ Λευκάδι καὶ τὴν ἄλλην Ἀκαρνανίαν συμπεριλαβεῖν βουλόμενος.» 2)

Καὶ τοῦτο δεχόμενοι ἐξηγοῦμεν ἀμέσως καὶ τὸ ἕτερον τῶν χωρίων ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ βουκόλος Φιλοίτιος κομίζων εἰς τοὺς μνηστῆρας σφάγια μεταφέρεται (3) ὑπὸ τῶν **πορθμέων** ἐκ τοῦ δήμου Κεφαλλήνων(4) ἔνθα ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἔβοσκε τοῦ Ὀδυσσέως τὰς βοῦς

Εἰς τὴν Λευκάδα ὡς ἐκ τῆς μικρᾶς ἀποστάσεως κάλλιστα ἠδύναντο οἱ Ἰθακήσιοι νὰ ἔχωσιν ἀγέλας, οἱ δὲ πορθμεῖς νὰ μεταφέρωσιν ἐξ αὐτῆς τὰ σφάγια, ἂν καὶ τυγχάνῃ βέβαιον ὅτι διὰ τοῦ **Κεφαλλήνων ἐνὶ δήμῳ** αἰνίττεται ὁ ποιητὴς οὐχὶ τὴν Στερεάν, ἣν ἠδύνατο διὰ τοῦ **ἤπειρον** νὰ ὀνομάσῃ, ἀλλὰ τὴν ἐγγὺς νῆσον Κεφαλληνίαν, ὁπότε κατ' ἐξοχὴν ἁρμόζει ἡ λέξις **πορθμεῖς** ὡς ἐκ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο νήσων τυγχάνοντος πορθμοῦ, ἀνεξήγητον δὲ μένει θεωρουμένης τῆς Λευκάδος ὡς Ἰθάκης, διατί μετέφερον ἐκ τῆς τοσοῦτον μακρὰν Κεφαλληνίας σφάγια καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἐγγύτατα κειμένης Στερεᾶς.

* *
*

Πόσον ὅμως ἡ ἰσχυρὰ πίστις καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐπισκοτεῖ τὰς ἀνθρωπίνας διαθέσεις, ὥστε καὶ αἱ ἀφελεῖς χαριτολογίαι νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς σπουδαῖα ἐπιχειρήματα!

Οὕτω ὁ κ. Δαΐρπφελδ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς γνώμης αὐτοῦ φέρει καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς Ὀδυσσείας, ἐν ᾧ ἐρωτᾷ ὁ Τηλέμαχος τὴν ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ βασιλέως τῶν Ταφίων Μέντου ἐμφανιζομένην Ἀθηνᾶν πῶς ἦλθε καὶ διὰ ποίου πλοίου, διότι δὲν πιστεύει νὰ ἦλθε πεζός.

«Τίς πόθεν εἷς ἀνδρῶν· πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες;
ὁπποίης τ' ἐπὶ νηὸς ἀφίκεο; πῶς δέ σε ναῦται
ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; τίνες ἔμμεναι εὐχετόωντο;
οὐ μὲν γάρ τί σε πεζὸν ὀΐομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι (5)

Ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ χωρίου τούτου ἐνέβαλεν εἰς μεγάλην ἀπορίαν τὸν κ. Δαΐρπφελδ μὴ δυνάμενον νὰ ἐξηγήσῃ, διατί ὁ Τηλέμαχος ἀπευθύνει τῷ Μέντῃ τοιαύτην ἐρώτησιν, ἂν ἦλθε πεζός, εἰς νῆσον, ὅπου μόνον διὰ θαλάσσης δύναταί τις νὰ μεταβῇ. Δεν παραδέχεται ὁ κ. Δαΐρπφελδ ὅτι τοῦτο εἶναι λογοπαίγνιον, ἀφελής τις ἀστεϊσμὸς ἐκ τῶν συνήθων εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ὅπως

(1) Ἰλιάδ. Β, 631
(2) Στράβ. Ι'. 6'.
3) Ὀδυσσ. Υ, 185 κ. ἑ.
(4) Ὀδυσσ. Υ, 210.
(5) Ὀδυσσ. Α. 170 κ. ἑξ.

μέχρι τοῦδε παρεδέχοντο· ἀλλὰ λέγει ὅτι καὶ τοῦτο συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης του.

Δὲν ἐλογοπαίκτει, δὲν ἠστεΐζετο, λέγει, ὁ Τηλέμαχος, ἀλλ' ἐσπουδαιολόγει· ἐπειδὴ ἡ Ἰθάκη—ἡ Λευκὰς δηλαδὴ—ἦτο πολὺ πλησίον τῆς Ἀκαρνανίας, ἀφ' ἧς ἐχωρίζετο μόνον διὰ στενοῦ πορθμοῦ, ἠδύνατό τις τρόπον τινὰ νὰ μεταβῇ καὶ πεζῇ καὶ φυσικώτατον ἦτο νὰ ἐρωτήσῃ ὁ Τηλέμαχος τὸν Μέντην, μήπως ἦλθε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης. Πάντες ἀείποτε παρεδέχθησαν τὸν στίχον τοῦτον ὡς λογοπαίγνιον· καὶ δικαίως ὁ στίχος οὗτος ἄλλως τε ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ· ἐπαναλαμβάνεται στερεοτύπως εἰς πολλὰς ὁμοίως περιστάσεις. (*) Εἶνε δὲ καθαρώτατον λογοπαίγνιον ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα συχνάκις καὶ ἡμεῖς εἰς παρομοίας περιστάσεις λέγομεν, ὡς, **δὲν πιστεύω νὰ ἦλθες μὲ το ἀερόστατον· μήπως ἦλθες τηλεγραφικῶς** κλ χάριν ἀφελοῦς χαριτολογίας

Περὶ τοῦ ἀφελοῦς τούτου ἀστεϊσμοῦ παρετήρησε καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὁμήρου Εὐστάθιος λέγων.

«Ἰστέον δὲ ὅτι ἀφελὴς ἐνταῦθα καὶ ἀστεῖος ὁ τοῦ Τηλεμάχου λόγος ἐν τῷ οὐ γάρ τί σε πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι.»

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὡς σπουδαιολογία τὸ τοιοῦτον ληφθῇ, οὐδὲν ἐξάγεται, καθ' ὅσον, ἂν μὲν παραδεχθῶμεν τὴν Λευκάδα νῆσον, μόνον διὰ τῶν πορθμείων ἠδύνατό τις νὰ μεταβῇ, ὅπερ ὁ ποιητὴς θὰ ἀνέφερεν, ἂν δὲ χερσόνησον, ἀντιφάσκει πρὸς τὴν θεωρίαν του.

* *
*

Ὅσα καὶ ἂν εἴπωμεν περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Ἰθάκης θὰ εἶνε πάντοτε ὑποδεέστερα τῆς πραγματικότητος. Τόσον θαυμασίως ἀνταποκρίνονται αἱ Ὁμηρικαὶ περιγραφαὶ πρὸς τὴν ἀρρενωπὴν φύσιν τῆς σημερινῆς νήσου.

Δὲν εἶνε μόνον τὰ ὄρη (Νήριτον καὶ Νήϊον), δὲν εἶνε οἱ λιμένες (Φόρκυνος, Ῥεῖθρον καὶ ὁ τῆς πόλεως λιμὴν) οἱ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας περιγραφέντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀκόλουθα χωρία, τὰ ὁποῖα παρέχουσιν ἐντελῆ ζωγραφίαν τῆς νήσου, οἵα σήμερον φαίνεται, λαλοῦντα τρανώτερον πρὸς τὴν πεποίθησιν ἢ ὁλόκληροι σελίδες σοφῶν σχολίων καὶ ἐπιχειρημάτων.

«Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὔτ' ἂρ δρόμοι εὐρέες, οὔτε τι λειμών·
αἰγίβοτος καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱπποβότοιο·
οὐ γάρ τις νήσων ἱππήλατος οὐδ' εὐλείμων,
αἵθ' ἁλὶ κεκλίαται· Ἰθάκη δὲ τε καὶ περὶ πασέων. (1)
«ἤτοι μὲν τρηχεῖα καὶ οὐχ' ἱππήλατός ἐστιν,
οὐδὲ λίην λυπρή, ἀτὰρ οὐδ' εὐρεῖα τέτυκται (2)

Καὶ οἱ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀναφερόμενοι **πάνορμοι λιμένες** 3) δὲν εἶνε ἐπουσιώδες, ἀλλὰ χαρακτηριστικὸν τῆς νήσου γνώρισμα ὡς ἐκ τῆς ἀποτόμου καὶ διακεκομμένης περι-

(*) Πρβ. Ὀδυσσ. Ξ. 190, Π. 59, 224 κλπ.
(1) Ὀδυσσ. Δ, 603 κ. ἑξ. (2) Ὀδυσσ. Ν. 242 κ. ἑ. (3) Ὀδυσσ. Ν. 195

γραφῆς τῶν ὀρέων καὶ κρημνῶν, ἐξ ὧν σχηματίζονται πολλοὶ μικροὶ λιμένες καὶ ὅρμοι.

Πληρέστατα δ' ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν Ὁμηρικὴν περιγραφὴν καὶ ὁ χῶρος, ἔνθα ἔκειντο οἱ λειμῶνες τοῦ Εὐμαίου καὶ ὁ ὁποῖος εἶνε τὸ ὀροπέδιον **Μαραθιά**, τὸ κείμενον εἰς τὸ νότιον τῆς Ἰθάκης μέρος· κεῖται ἀκριβῶς, ὅπως περιγράφει αὐτὸ ὁ Ὅμηρος **ἀγροῦ ἐπ' ἐσχατιήν**, (1) ἐπὶ θέσεως ὁρατῆς μακρόθεν **ἐν ἀναπεπταμένῃ πεδιάδι** (2) ὅπου ὑπῆρχον **ἡ πέτρα τοῦ Κόρακος** καὶ ἡ **Ἀρέθουσα κρήνη**. (3)

* *
*

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ Ὁμηρικὸν κείμενον μόνον πιθανὸν νὰ μὴ θεωρῇ ὁ κ. Δαῖρπφελδ ἱκανὸν ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ, ἀναγκαζόμεθα νὰ προστρέξωμεν εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς, ἱστορικούς τε καὶ γεωγράφους Ἕλληνας καὶ Λατίνους, τοὺς ποιουμένους ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν μνείαν τῆς Λευκάδος καὶ ν' ἀναφέρωμεν τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἡ Λευκὰς διαδοχικῶς ἔλαβεν. Ἐκ τῶν μαρτυριῶν δὲ τῶν συγγραφέων τούτων θ' ἀποδειχθῇ ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων ἡ Λευκὰς ἔλαβε τὸ ὄνομα **Ἰθάκη**, ἀλλ' ἦτο χερσόνησος τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐθεωρεῖτο οὕτως εἰπεῖν παράρτημα αὐτῆς, δὲν ἦτο δὲ νῆσος, ὡς φαντάζεται ὁ κ. Δαῖρπφελδ καὶ ζητεῖ σήμερον διὰ τῆς Γεωλογίας ν' ἀποδείξῃ.

Ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ῥαψῳδίᾳ Ω τῆς Ὀδυσσ. στίχ. 377, ἀναφέρει **ἀκτὴν ἠπείροιο**, ἣν λέγει καὶ **Νήρικον**.

«Οἷος Νήρικον εἷλον, ἐϋκτίμενον πτολίεθρον,
ἀκτὴν ἠπείροιο, Κεφαλλήνεσσιν ἀνάσσων.»

Οἱ σχολιασταὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι παραδέχονται ὅτι **ἀκτὴν ἠπείροιο** ὠνόμασεν ὁ Ὅμηρος τὴν Λευκάδα, ὡς οὖσαν **ἀκτὴν** (χερσόνησον) τῆς ἠπείρου (Ἀκαρνανίας)

Ὁ Στράβων λέγει:

«αὕτη δὲ (ἡ Λευκὰς) ἦν τὸ παλαιὸν μὲν χερρόνησος τῆς Ἀκαρνάνων γῆς· καλεῖ δ' αὐτὴν ὁ ποιητὴς ἀκτὴν ἠπείροιο, τὴν περαίαν τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Κεφαλληνίας ἤπειρον καλῶν· αὕτη δ' ἐστὶν Ἀκαρνανία· ὥστε, ὅταν φῇ Ἀκτὴ ἠπείροιο, τῆς Ἀκαρνανίας ἀκτὴν δέχεσθαι δεῖ».

Βραδύτερον ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα Νήρικος, ἐξ οὗ ὠνομάσθη ἡ **ἀκτὴ ἠπείροιο**. Ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει:

«Νήρικος πόλις Ἀκαρνανίας, ἣν Ὅμηρος Ἀκτὴν φησιν ἠπείροιο, ἥτις ἐστὶν Ἀκαρνανία.»

Ὅτι ἐπὶ τῆς Λευκάδος ἔκειτο ἡ Νήρικος μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Σκύλακος (4) καὶ Θουκιδίδου (5) καὶ Στράβωνος. (6)

Ὁ Πλίνιος ὅμως (7) ἀναφέρει οὐχὶ **Νήρικον** ἀλλὰ **Νήριτον** πόλιν Λευκάδος λέγων:

---

(1) Ὀδυσσ. Ω 150. (2) Ὀδυσσ. Ξ. 6,399. (3) Ὀδυσσ. Ν. 408.
(4) Σκύλ. (Ἀκαρν.) (5) Θουκυδ. Γ' 7. (6) Στράβ. Ϛ'. 6'. (7) Πλίν. IV, 1,5

«Leucadia peninsula, quondam Neritis appellata». **Τὸν** αὐτὸν τύπον τοῦ ὀνόματος ἀναφέρει καὶ ὁ γραμματικὸς Λούπερκος.

Ἂν ἤδη λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἐν τῇ Ἰλιάδι ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν ἀναφέρεται **Νήριτον εἰνοσίφυλλον** ὡς χώρα ἰδιαιτέρα ὑπαγομένη ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Ὀδυσσέως,

«οἵ ῥ' Ἰθάκην εἶχον καὶ Νήριτον εἰνοσίφυλλον, (1)

τὸ ζήτημα περιπλέκεται ἢ μᾶλλον νέον ζήτημα γεννᾶται, διὰ τοῦ **Νήριτον εἰνοσίφυλλον** τί ἐννοεῖ ὁ ποιητής; Τὸ ἐπὶ τῆς Ἰθάκης ὄρος οὐχὶ βεβαίως, διότι ἐκ τοῦ στίχου ἐξάγεται ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλης χώρας διακεκριμένης.

Ἡ γνώμη ὅτι διὰ τοῦ, **Νήριτον εἰνοσίφυλλον**, ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ την Λευκάδα φαίνεται ἀληθοφανής.

Ὁ Στράβων θεωρεῖ ἐσφαλμένην τὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματος **Νήριτον** ἀντὶ **Νήρικον**, λέγων:

«Ὁ μέν τοι ἀντὶ Νηρίτου γράφων Νήρικον, ἢ τἀνάπαλιν, παραπαίει τελέως· τὸ μὲν γὰρ εἰνοσίφυλλον καλεῖ ὁ ποιητής, τὸ δ' ἐϋκτίμενον πτολίεθρον. Καὶ τὸ μὲν ἐν Ἰθάκῃ, τὸ δ' Ἀκτὴν Ἠπείροιο.» (2)

Βραδύτερον ὠνομάσθη **Λευκαδία** ἀπὸ τοῦ **Λευκαδίου**, υἱοῦ τοῦ Ἰκαρίου καὶ ἀδελφοῦ τῆς Πηνελόπης, ἧς ὁ πατὴρ ἐκδιωχθεὶς ἐκ Σπάρτης ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἱπποκόωντος, κατέφυγεν εἰς Ἀκαρνανίαν ὅπου ἔλαβε σύζυγον τὴν Πολυκάστην (3).

Παρὰ τοῦ Κυμαίου δ' **Ἐφόρου** μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἰκάριος ἔσχε δύο υἱοὺς Ἀλυζέα καὶ Λευκάδιον, οἵτινες μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐδυνάστευον ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Τὴν ὁμολογίαν ταύτην τοῦ Ἐφόρου εὑρίσκομεν παρὰ Στράβωνι.

«Ἰκαρίου τοῦ Πηνελόπης πατρὸς υἱεῖς γενέσθαι δύο, Ἀλυζέα καὶ Λευκάδιον· δυναστεῦσαι δὲ ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ τούτους μετὰ τοῦ πατρός.

Τούτων οὖν ἐπωνύμους τὰς πόλεις Ἔφορος λέγεσθαι δοκεῖ.» (4)

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Λαέρτης ὁ Ἀρκεισιου εἶχε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τὴν Λευκάδα, (5) ὅτε δὲ βραδύτερον ὁ υἱός τοῦ Λαέρτου Ὀδυσσεὺς ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰκαρίου Πηνελόπην, ὁ Λαέρτης ἐδώρησε τὴν Λευκάδα εἰς τὸν Ἰκάριον, ὅστις βραδύτερον ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν υἱόν του Λευκάδιον, οὗ ἐπώνυμος ἐγένετο.

Περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τοῦ ὀνόματος Λευκαδία παρετήρησεν καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὁμήρου Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον παρεκβολαῖς του λέγων: «διορυγέντος δὲ ὕστερον τοῦ κατὰ τὴν χερσόνησον ταύτην Ἰσθμοῦ, Κορινθίων διακοψάντων, ἐγένετο φασί τινες, νῆσος ἡ Λευκὰς, ἀπὸ Λευκαδίου κληθεῖσα, υἱοῦ Ἰκαρίου πατρός Πηνελόπης.

---

(1) Ἰλιά. Β. 362. (2) Στράβ. Ι', β'. (3) Παυσαν. Γ, 1,4 Ἀπολλοδ. Γ, 10,5 (4) Στράβ. Ι', β'. (5) Ὀδυσσ. Ω 377.

Ἔκτοτε διετήρησε τὸ ὄνομα τοῦτο, τὸ ὁποῖον συχνότατα ἀπαντᾶται ἐν τοῖς συγγράμμασιν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων (1)

Περὶ τὸν Ζ'. Π. Χ. αἰῶνα ἀποικία Κορινθίων ἦλθεν εἰς Λευκάδα, ἥτις ἔταμε τὸν ἰσθμὸν τὸν συνδέοντα τὴν χερσόνησον πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ μετέβαλε τὴν Λευκάδα εἰς νῆσον τότε ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Κορινθίων πόλις ὀνομασθεῖσα **Λευκὰς** (ἴσως ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου **Λευκάτα**·) τὸ ὄνομα **Λευκὰς** ἐγενικεύθη καὶ βραδύτερον ὁλόκληρος ἡ νῆσος ὠνομάσθη Λευκάς.

Ὁ Στράβων ῥητῶς ἀναφέρει ὅτι οἱ Κορίνθιοι ἔκοψαν τὸν ἰσθμὸν λέγων:

«αὕτη δ' ἦν τὸ παλαιὸν μὲν χερρόνησος τῆς Ἀκαρνάνων γῆς......Κορίνθιοι δὲ πεμφθέντες ὑπὸ Κυψέλου καὶ Γοργάσου, ταύτην τε κατέσχον τὴν ἀκτήν.........καὶ τῆς χερρονήσου διορύξαντες τὸν ἰσθμὸν ἐποίησαν νῆσον τὴν Λευκάδα». (2)

Τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Στράβωνος ὁ κ. Δαῖρπφελδ δὲν παραδέχεται, διότι ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, φρονεῖ ὅτι οὐδέποτε ἡ Λευκὰς ἦτο χερσόνησος, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι οἱ Κορίνθιοι δὲν ἔκοψαν ἰσθμόν, ἀλλὰ τὴν σημερινὴν **Πλάκα** Νομίζομεν ὅτι δὲν δυνάμεθα καὶ τόσον εὐκόλως ν' ἀπορρίψωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, ἣν ἄλλως τε ἀναφέρει καὶ ὁ κατὰ τὸν Ε'. Π. Χ αἰῶνα ἀκμάσας γεωγράφος Σκύλαξ. (3)

Καὶ ὁ Πλίνιος δὲ παρεδέχετο ὅτι ἦτο χερσόνησος ἄλλοτε.

«Leucadia peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscissa à continenti.» (4)

Καὶ ὁ Λίβιος λέγει:

«Leucadia nunc insula est,» (5)

Ἑπομένως ἡ ὑπόθεσις τοῦ κ. Δαῖρπφελδ ὅτι ἡ Ἰθάκη (ἡ Λευκὰς δηλαδὴ) διὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Δωριέων ἀπώλεσε τὸ ὄνομά της, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς μετηνάστευσαν εἰς τὴν νῦν Ἰθάκην, δὲν φαίνεται ὀρθή. Ὡς εἴδομεν προηγουμένως ἡ Λευκὰς οὐδέποτε ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔλαβε τὸ ὄνομα **Ἰθάκη**, τὸ δὲ ὄνομα, ὅπερ αὕτη ἔφερε κατὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ἦτο βεβαίως

---

(1) Ἴδε Θουκυδ. συγγρ. Γ'. 94—Πλίν. Γ'. 1. Λιβ. 3 , 17. Στράβ. Ζ. 7. Ἡ παρὰ Στράβωνι μαρτυρία αὕτη τοῦ Ἐφόρου τυγχάνει μεγίστης σπουδαιότητος περὶ τῆς ἐν τῇ προϊστορικῇ ἐποχῇ ὀνομασίας τῆς Λευκάδος· ἐδημοσιεύθη ὑφ' ἡμῶν καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι «Καιροῖς» 6 Μαρτ. ε. ε.

2 Στραβ. Ι'. 6'.

(3) Καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος διὰ τῆς Γεωλογίας ἐλέγχεται ψευδής, οὐδὲν τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύει, δυνατὸν ἡ Λευκὰς νὰ ἦτο νῆσος εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅμως τῶν προϊστορικῶν καὶ ἱστορικῶν ἔτι χρόνων ἡ Λευκὰς δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς τοιαύτη, ἀλλ' ὑπελαμβάνετο ὡς χερσόνησος, δι' ἰσθμοῦ πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν συνδεομένη οἱονεὶ παράρτημα αὐτῆς, δι' ὃ καὶ μητρόπολις τῆς Ἀκαρνανιακῆς ὁμοσπονδίας ἀνεδείχθη· Πρβλ. Θουκυδ· βιβλ. III Κ. 81 καὶ 94 βιβλ. IV Κ. 8. Δικαίαρχ. Βίος Ἑλλ. Στ. 47, Πολύβ. Ε' 5 Πλουτάρχ. Ἠθικὰ, Ἀρριανοῦ περίπλους, Στραβ. Ι'. 6'. Λιβ. 33,17 (4) Πλίν. Γ. 1. (5) Λιβ. 33, 17.

Λευκαδία, διότι ἡ ὀνομασία αὕτη, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἐφόρου, εἶχε δοθῇ αὐτῇ ἀπὸ τῶν Τρωϊκῶν ἤδη χρόνων.

*
* *

Φρονοῦμεν ὅτι τ' ἀνωτέρω εἶνε ἀρκοῦσαι μαρτυρίαι κατὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ κ. Δαἲρπφελδ, ἥτις οὕτως ἐλέγχεται λίαν τολμηρά. Τὸ Ὁμηρικὸν κείμενον ἀφ' ἑνὸς καὶ αἱ πολλαι καὶ ποικίλαι εἰδήσεις αἱ περιεχόμεναι ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων ἀφ' ἑτέρου, εἶναι πολύτιμοι ὁδηγοὶ χειραγωγοῦντες ἡμᾶς ἀνὰ τὸ χάος τῆς ἀρχαιολογίας τῆς Ἰθάκης, δὲν δυνάμεθα δὲ, ὁσονδήποτε εὐφυεῖς ὑποθέσεις καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐκφέρομεν, ν' ἀποστῶμεν οὐδὲ κατὰ κεραίαν ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων, αἵτινες εἶνε ἀκριβέσταται. Ἡμεῖς οὕτω φρονοῦντες προσεπαθήσαμεν διὰ τοῦ Ὁμήρου ἀφ ἑνὸς καὶ διὰ τῶν συγγραφέων ἀφ' ἑτέρου νὰ ὑποστηρίξωμεν τὰ κατὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ κ. Δαἲρπφελδ ἐπιχειρήματα ἡμῶν, φρονοῦμεν δὲ—χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ περιαυτολογήσωμεν—ὅτι ἀρκούντως σαφῶς κατεδείξαμεν τὸ πεπλανημένον τῶν ἰδεῶν τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ.

Καταθέτοντες δὲ τὴν γραφίδα ἤδη εὐχόμεθα, ἵνα διὰ συστηματικῶν ἀνασκαφῶν ἀποδειχθῶσιν ἀληθεῖς αἱ ἰδέαι αὗται καὶ πεποιθήσεις, αἵτινες δὲν εἶνε μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ παντὸς ψυχρῶς καὶ βαθέως σκεπτομένου καὶ ἐρευνῶντος τὰ πράγματα, ἡ δὲ φιλάρχαιος σκαπάνη θέσῃ ἐπὶ τέλους τέρμα εἰς τὴν μακραίωνα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου συζήτησιν, καταρρίπτουσα τὴν πληθὺν τῶν ὑποθέσεων καὶ εἰκασιῶν τῶν ἀπὸ τοσούτων ἤδη αἰώνων ἐξενεχθεισῶν, καὶ φέρουσα εἰς φῶς τὰ πολύτιμα ἴχνη τοῦ ἐκλείψαντος προϊστορικοῦ ἐκείνου πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου τῆς μικρᾶς Ἰθάκης, τὸ ὁποῖον τρεῖς δεκάδες αἰώνων καὶ τόσων σοφῶν συγγραφαὶ κατ' οὐδὲν ἴσχυσαν ν' ἀμαυρώσωσιν, ἀλλ' ὅπερ ἐσαεὶ θὰ παραμένῃ περιβάλλον τὴν Ἰθάκην δι' ἀφθίτου αἴγλης.

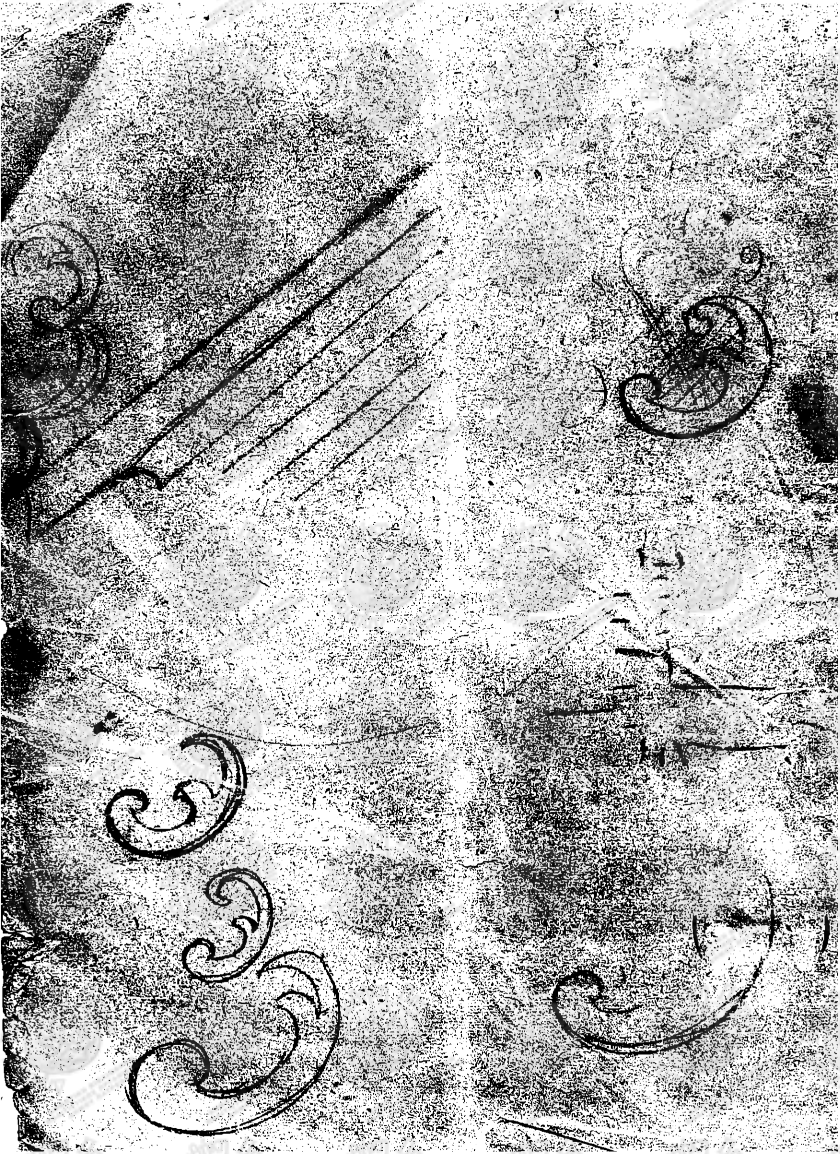

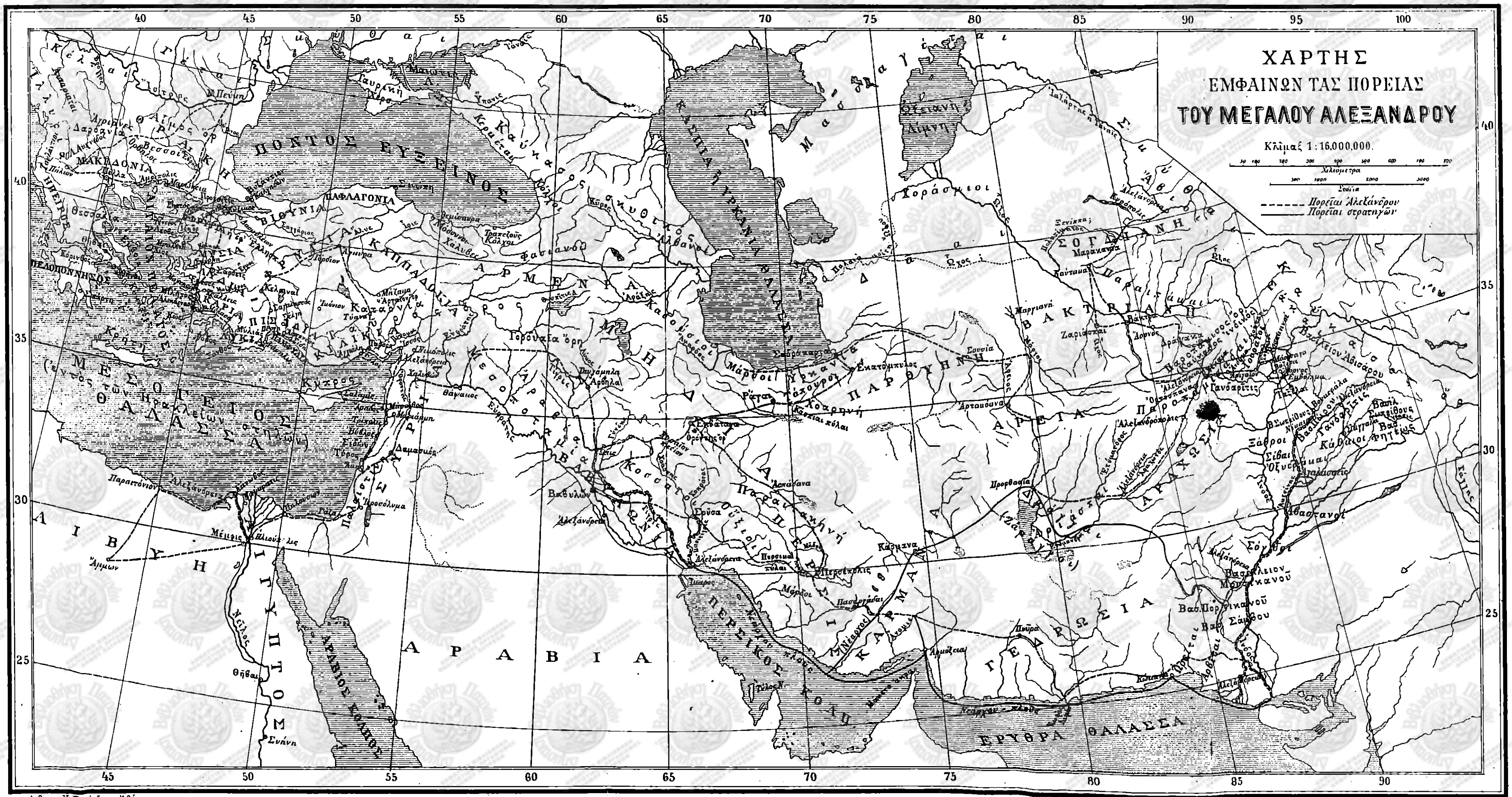

Λιθογρ. Κ. Γρούνδμαν. Ἀθῆναι.